

ÚJABB NEMZETKÖZI TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSEINK

ÍRTA:
VIGH GYÖZŐ

Az első világháborút követő években bekövetkezett gazdasági válság a közép-európai államok polgárainak százezreit kivándorlásra kényszerítette. A gazdasági válság nem kímélte a tengerentúli államokat sem, ezért a munkanélküli tömegek áramlása inkább az egyes, kedvezőbb körülmények közt élő európai államok felé irányult. Minthogy a szociálpolitika egyik legfontosabb ága, a társadalombiztosítás Európaszerte fejlődésnek indult és az öregség, rokkantság és halál esetére kötelező biztosítást az európai államok túlnyomó többsége bevezette, a munkásvándorlás ezen a téren új, megoldásra váró nemzetközi kérdéseket vetett fel: *— a vándorló munkásoknak biztosításban szerzett jogait meg kell óvni, érvényesítésüknek lehetőséget kell adni arra az esetre is, ha jogaikat több állam területén szerezték, annál is inkább, mert a kivándorolt munkások többsége aggkorára hazájába kívánkozik vissza és számosan vannak olyanok is, akik hazájukban ellátatlan hozzátartozókat hagytak.*

A párizskörnyéki békekötésekkel kapcsolatban már történtek olyan intézkedések, amelyek egyes társadalombiztosítási kérdéseket nemzetközi vonatkozásban rendeztek. Ez a rendezés azonban inkább az államterületváltozásokkal állott összefüggésben, de valódi kölcsönösséget, viszonyosságot nem teremtett. *1935-ben a genfi Nemzetközi Munkaügyi Szervezet kísérelte meg első ízben elfogadtatni az érdekelt államokkal legalább az öregség, munkaképtelenség és halál esetére szóló biztosítási egyezmény tervezetét.* Ezt a tervezetet Magyarország az 1937. XXIV. törvénycikkben törvénybe is iktatta. A végrehajtási rendelet kibocsátását a minisztériumra, az életbelépés napjának kihirdetését pedig a belügyminiszterre bízta. Az egyezményt Magyarországon kívül még három állam: Hollandia, Lengyelország és Spanyolország fogadta el, alkalmazására azonban soha nem került sor. Ez részben szerencse is, mert az egyezmény annyira általános elvi síkon mozgott, hogy a gyakorlatba való átültetése a lehetetlenséggel volt határos.

Németország ismerte fel először azt, hogy a társadalombiztosításban a viszonyosságot csak a kollektív szerződésnél sokkal hajlékonyabb *kétoldali* nemzetközi szerződésekkel lehet megoldani. Az egyes államok társadalombiztosítási jogszabályai ugyanis annyira különbözők, hogy azokat egységes, minden államra kiterjedő szerződésben nem lehet

eredményesen összhangba hozni. Olyan szerződésekre van szükség, amelyeknek hatálya mindenkor csak két-két államra terjed ki. Ezek keretén belül ugyanis a munkásvándorlásban érdekelt biztosítottak viszonyait a részletekre is kiterjedő, egyszerű és világos szabályokkal lehet rendezni.

A második világháború kitörése óta Németországban a hadifoglyok millióin kívül sokszázezer idegen állampolgár, köztük sok magyar mezőgazdasági és ipari munkás is dolgozik. A Német-Birodalom a baráti és szövetséges államok területére is számos német állampolgárt küldött ki, különösen újrendszerű gépek szerelésére, azok kezelésére, hazai munkások betanítására és egyéb különleges munkafeladatok elvégzésére. Magyarországon is számos német munkás és tisztviselő dolgozik ilyen munkakörben, e mellett pedig német alapítású vállalatokban is. Valószínű, hogy az a munkáscsere, amely már a háború kitörése előtt megindult Németország és a szomszédos államok között, a békében az európai gazdasági egység eszméje alapján továbbfejlődik.

A munkásvándorlás következtében felmerült szociális problémák nemzetközi megoldásának szükségességét a *Német-Birodalom* jelenleg folyó élethalálharcában sem tévesztette szem elől. *Az első viszonyossági szerződést 1940-ben kötötte meg Olaszországgal, néhány hónap múlva 1941 március 20-án pedig a másodikat Magyarországgal. Ezt a szerződést Magyarország az 1942. I. törvénycikkbe iktatta be, de Németországgal együtt már 1941 június 1. óta alkalmazza. A szerződés hatálya a Cseh-Morva Protektorátusra is kiterjed.*

1942 februárjában Magyarország és Szlovákia között is társadalombiztosítási viszonyossági szerződés létesült, melyet az aláírás napjától, 1942 július 22-től alkalmazunk. Ez a szerződés nem sokkal újabb keletű az előbb említettél, de a szerződő-államok már felhasználták az első szerződés alkalmazása terén szerzett tapasztalataikat és értékes újításokat vezettek be. Munkáscserénk Szlovákiával ma még nem olyan élénk, mint Németországgal, de a határátlépéssel járó szomszédos munkásforgalom máris megindult. A magyar-szlovák viszonyossági szerződés becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot a belügyminiszter a képviselőháznak már benyújtotta és így ez a szerződés is rövidesen törvényerőre emelkedik. Minthogy a magyar-német és a magyar-szlovák szerződések azonos

alapokon nyugosznak, azonos eszközökkel azonos célokat kívánnak megvalósítani, köztük lényeges eltérések nincsenek. Ezért, valamint a könnyebb áttekinthetőség kedvéért is az alábbiakban a két szerződést együttesen ismertetjük.

Hogy a két szerződés jelentőségét felismerhesük, mindenekelőtt arra kell gondolnunk, mi volt a régebbi állapot? A vándorló munkások az egyik állam területéről a másik állam területére költözés következtében váltakozva majd az egyik, majd a másik állam valamely társadalombiztosítási teherviselőjénél biztosítják magukat s így ott jogokat szereznek. Az összes államok jogszabályai szerint a társadalombiztosításban szerzett jogok a biztosítás megszűnése után szintén megszűnnek: a betegségi biztosításban azonnal vagy néhány hét alatt, az öregség, munkaképtelenség és halál esetére szóló biztosításban pedig hosszabb-rövidebb idő múlva. A biztosítási kötelezettség kiterjed az érdekelt államok területén dolgozó összes munkásra, tekintet nélkül arra, hogy milyen állampolgárok. A munkás az érvényes társadalombiztosítási törvények alapján a járulékfizetésben köteles részt vállalni, a reá eső részesedés összegét a munkaadó minden bérfizetés alkalmával levonja a béréből. A kivándorló és visszavándorló munkások tehát joggal elvárhatják, hogy járulékfizetéssel szerzett jogaik akadálytalanul érvényesíthessék. Ezzel szemben az egyik állam területéről a másik állam területére költözött testi és szellemi munkásokat súlyos kár érte. A szolgáltatásokra való jogosultság szempontjából minden állam csak a saját teherviselőinél eltöltött biztosítást vette figyelembe és devizapolitikai szempontból még azt is tiltotta és akadályozta, hogy a nála megnyílt igények alapján járó szolgáltatásokat idegen állam területére folyósítsák. Ez szociális szempontból tarthatatlan és igazságtalan állapot volt.

Az említett államok és köztük Magyarország ennek a – végeredményben a saját polgáraikat is sújtó – igazságtalan állapotnak megszüntetése érdekében határozták el társadalombiztosítási viszonsági szerződések kötését, amelyekben a következő alapelveket kell megvalósítani:

1. Lehetővé kell tenni, hogy a társadalombiztosítás alapján járó szolgáltatásokat a munkások akkor is megkaphassák, ha az egyik szerződő állam területéről a másik állam területére költöznek;

2. az egyik állam területén dolgozó munkásnak a másik állam területén lakó családtagjai a különlakás következtében ne szenvedjenek joghátrányt;

3. azoknál a szolgáltatásoknál, amelyeknek előfeltétele bizonyos minimális biztosítási időtartam és a biztosításnak aránylagos folyamatossága, a megszerzés és a jogfenntartás szempontjából minden

szerződő állam társadalombiztosításában eltöltött időt egyaránt figyelembe kell venni és lehetővé kell tenni, hogy a vándorló munkások és családtagjaik a szerződő államok területén szerzett összes jogaik beszámításával részesülhessenek szolgáltatásokban;

4. a kölcsönös beszámítás alapján keletkezett terheket az érdekelt államok biztosítási teherviselői között igazságosan és arányosan fel kell osztani;

5. a szerződő államok polgárait jogaik érvényesítése terén a saját állampolgárokat megillető jogvédelemben kell részesíteni.

Mind a magyar-német, mind a magyar-szlovák társadalombiztosítási szerződés az említett alapelveket tartotta szem előtt, s így a viszonság kérdéseit általában azonos szabályokkal, kielégítően rendezte. A szerződéseket több újabb megállapodás és megegyezés egészíti ki. Ezek már a részletes eljárási szabályokat tartalmazzák.

Ezek a szerződések és megállapodások nemcsak a vándormunkásokat és családtagjaikat, hanem mindazokat a szerveket és személyeket is érdeklik, akiknek feladata és hivatása a magyar munkásság szociális védelme. Erre való tekintettel az életbe lépett rendelkezéseket a külföldön dolgozó magyar munkás szempontjából ismertetjük. Az ismertetett szabályok fordított viszonyban természetesen a Magyarországon dolgozó német, cseh vagy szlovák állampolgárokra is érvényesek.

A Német-Birodalom, a Cseh-Morva Protektorátus és a Szlovák Köztársaság területén az oda kivándorolt, illetőleg munkára szegődött magyar testi vagy szellemi munkásokat, ideértve a mezőgazdasági munkásokat is, munkaadójuk biztosításra bejelenteni köteles. A bejelentést a munka helye szerint az illetékes biztosítóintézetnél kell teljesíteni.

Az említett államokban dolgozó magyar munkás megbetegedés esetében ugyanazokra a betegségi szolgáltatásokra jogosult, mint a vele együtt dolgozó német, cseh vagy szlovák állampolgár. A segélyeket (orvosi kezelést, gyógyszereket, gyógyeszközöket, kórházi ápolást, táppénzt stb.) az a biztosítóintézet köteles kiszolgáltatni, amelynél biztosításra bejelentették.

Ha a betegség hosszadalmasabb lefolyású, a munkás nem köteles külföldön maradni. Sok esetben haza is tanácsolják, mert az otthoni levegőben hamarabb remélhet gyógyulást. Ilyen esetben azonban mind maga, mind családja érdekében, a betegségi biztosítóintézet hozzájárulását kell kérnie ahhoz, hogy a folytatólagosan esedékessé váló szolgáltatásokat Magyarországon igénybe vehesse. Az előrehaladott terhes állapotban levő biztosított nők már a szülési segélyekre szóló igényük megnyitása előtt kérhetik a hozzájárulást hazautazásukhoz.

Ilyen esetekben a biztosítóintézet köteles a biztosítottnak *megkeresést* átadni, amely az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a biztosított magyarországi lakóhelye szerint illetékes kerületi pénztárhoz szól. Ebben felsorolja azokat a betegségi biztosítási szolgáltatásokat, amelyekre a biztosított és családtagjai jogosultak és felkéri a magyar kerületi pénztárt, hogy mindaddig, amíg a jogosultság akár gyógyulás, akár a törvényes időtartam lejártá következtében meg nem szűnik, a segélyeket folyósítsa.

Ezt a megbízást a biztosított hazautazása előtt okvetlenül kérje, mert e nélkül súlyos kár érheti. Hazatérése után azonnal jelentkezék a lakóhelye szerint illetékes kerületi pénztárnál, amely további orvosi kezelésben és a megkeresésben előírt egyéb szolgáltatásokban is részesíti.

Gyakran előfordul, hogy a biztosított külföldi munkaadójától *szabadságot* kér és kap. Ha szabadságidejét otthon tölti, hazautazása előtt kérjen biztosításának fennállását és a szabadságot tanúsító *igazolványt*, mert ezzel itthoni megbetegedése esetében is megkaphatja a biztosítása alapján járó segélyeket.

Azok a magyar munkások és tisztviselők, akiket *magyarországi munkaadójuk* valamely munka elvégzésére vagy megbízás teljesítésére *egy évet meg nem haladó időtartamra* küld ki Németország, a Cseh-Morva Protektorátus vagy Szlovákia területére, ott biztosítási kötelezettség alá nem vonhatók. *Ezek a magyar törvények szerint Magyarországon maradnak biztosítva.* Ugyanez a szabály érvényes a magyar diplomáciai és konzuli képviseleteknél vagy azok tagjainál alkalmazott *magyarhonos* munkavállalókra – ezek között a *magukkal vitt magyar háztartási alkalmazottakra* is – azzal az eltéréssel, hogy ezek bármily hosszú külföldi alkalmazásuk esetében is a magyar törvények hatálya alatt maradnak. Abból a célból, hogy külföldi tartózkodásuk alatt történt megbetegedésük esetében a betegségi biztosítás segélyeit megkaphassák, kérjenek *tanúsítványt* attól a magyar biztosítóintézettől (OTI, MABI), amely biztosításukat ellátja. Ez a tanúsítvány igazolja biztosításuk fennállását és felsorolja azokat a segélyeket, amelyeknek igénybevételére jogosultak. Ezt a tanúsítványt célszerű már a kiutazás előtt kérni, de később is beszerezhető. Megbetegedés esetében a tanúsítványt a külföldi *lakóhely szerint illetékes betegségi biztosítóintézettől fel kell mutatni*, de mellékelni kell a *munkaadó igazolását* is arról, hogy a munkaviszony a megbetegedéskor fennállott. A tanúsítvány és a munkaadói igazolás akkor is felhasználható, ha a magyar munkást külföldön *baleset éri*.

A szerződésekben a *biztosított családtagjainak betegségi segélyezéséről is gondoskodás történt.* A mun-

kással együtt kivándorolt családtagoknak a német, cseh vagy szlovák munkások családtagjaival azonos jogaik vannak. Ha a családtagok Magyarországon maradtak, az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a lakóhelyük szerint illetékes kerületi pénztártól *ugyanolyan feltételekkel és ugyanolyan mértékben részesülnek betegségi biztosítási segélyekben, mint a Magyarországon biztosítottak családtagjai.* Ez a szabály érvényes azoknak a *mezőgazdasági munkásoknak* családtagjaira is, akik a visszacsatolt *felvidéki, vagy kárpátaljai területekről* vándoroltak ki. Némileg korlátozottabb a családtagok segélyezése olyan mezőgazdasági munkásoknál, akik Magyarország olyan részeiről szegődtek külföldi mezőgazdasági munkára, ahol a magyar mezőgazdasági munkások kötelező betegségi biztosítása még megvalósítva nincsen. Az ilyen helyekről kivándorolt mezőgazdasági munkások itthonmaradt családtagjai közül a feleség és a 16 évesnél fiatalabb gyermekek legfeljebb 13 héten át jogosultak orvosi kezelésre, gyógyszerekre és kevésbé költséges gyógyászati segédeszközökre.

Jó ezt tudni a kivándorolt mezőgazdasági munkások családtagjainak! Szükség esetében nemcsak kezelést és gyógyszert, hanem szemüveget, lúdtalpbetétet, pólyát, mankót, haskötőt stb. is kaphatnak. *A kivándorolt munkás kérjen azonban igazolást arról, hogy külföldön biztosítva van és küldje el hozzátartozóinak.* Ha a megbetegedett családtagnak ilyen igazolványa nincs, kérjen helyhatósági (községi előljárási) bizonyítványt arról, hogy a családfenntartó megbetegedése idején az említett államok valamelyikében dolgozik. A bizonyítványban fel kell tüntetni azt is, hogy mezőgazdasági vagy egyéb munkakörre szegődött-e.

A baleseti biztosításban Németországgal és a volt Cseh-Szlovákiával már bizonyos hallgatóságban állottunk. Ennek értelmében az az állam, amelynek területén valaki balesetet szenvedett, a biztosítás alapján járó szolgáltatásokat (járadékokat) akkor is folyósította, ha a sérült vagy hátrahagyottja a másik állam területére költözött. A viszonyossági szerződések ezt a gyakorlatot jogszabályba foglalták és a diplomáciai, valamint a konzuli hatóságoknak is befolyást biztosítottak üzemi balesetet szenvedett állampolgáik érdekének védelmére. Ha valamely üzem székhelye a másik állam területén van is, nem szabad a belföldi üzemekre kirótt járulékoknál magasabb kulcs szerint számított összeggel megterhelni.

A viszonyossági szerződéseknek *az öregségi, rokkantsági, özvegyégi és árvasági, valamint a bányanyughérbiztosításban legnagyobb jelentőségük van.* A betegségi biztosítás segélyei csak ideiglenesek, rövid határidőhöz kötöttek. Gyakran igénybevett segélyek, de nem állandó jellegűek. A járadék-

biztosítás állandó, évekre terjedő szolgáltatásokat, *munkásnyugdíjat* ad. A munkásság nyugdíjkérdését azért kellett biztosítás alakjában megoldani, mert a munkaviszonyok túlnyomó többségben nem állandó jellegűek, a munkaadó tehát többször változik és a munkaadók túlnyomó többsége nem olyan tökéletes, hogy a nyugdíjak folyósítására képes lenne. Ezért kellett a munkaadó helyébe a biztosítóintézeteket iktatni és a biztosított összes munkaviszonyait a nyugdíjjogosultság szempontjából úgy tekinteni, mintha azokat a biztosított egy helyen, folyamatos munkaviszonyban töltötte volna el.

Ez az elv érvényesül minden állam jogszabályaiban, de csak a saját állam területén eltöltött, biztosítási kötelezettség alá eső munkaviszonyokra.

A viszonyossági szerződések az egységes jogszerezés elvét a szerződő államok bármelyikében eltöltött biztosításokra is kiterjesztik. A szociális igazságosság gondolata éppen a járadékbiztosítás terén érvényesül a leghatékonyabban.

A viszonyossági szerződések értelmében ugyanis a Magyarországon, a Német-Birodalomban, – ide értve a Protektorátust is – valamint Szlovákiában az öregségi stb. biztosításban eltöltött időket össze kell adni és a szolgáltatásokhoz megkövetelt legkisebb időtartamú biztosítás (várakozási idő) megszerzése, valamint a szerzett jogok (váromány) épsége szempontjából akként kell figyelembe venni, mintha a biztosítás egységesen, ugyanannak az államnak területén folyt volna le.

A szolgáltatásra való jogosultságot mindegyik állam biztosítási teherviselője a saját jogszabályai szerint bírálja el. Ha a biztosított mindegyik állam jogszabályai szerint jogosult valamely szolgáltatásra, azt mindegyik szerződő állam teherviselőjétől megkapja. A szolgáltatás összegének kiszámítása egyelőre csak két-két állam teherviselői közt van szabályozva, de a lefektetett elvek értelemszerűen akkor is alkalmazhatók, ha a biztosított kettőnél több szerződő állam területén volt biztosítva.

A biztosítás időtartamától és a lerótt járulékoktól *független* szolgáltatásrészekből (pl. a járadék-

törzsből) mindkét állam teherviselője azt a hányadot köteles folyósítani, amely megfelel annak az aránynak, amely az egyik állam területén töltött biztosítási időtartam és a mindkét állam területén együttesen töltött biztosítási időtartam között fennáll. A biztosítás időtartamától és a lerótt járulékoktól *függő* szolgáltatásrészek (pl. fokozódó járadék rész) számítására vonatkozó szabályok megállapításánál az az alapelv érvényesült, hogy ezeket minden biztosítási teherviselő a nála szerzett jogok alapján, lehetőleg csökkentés nélkül adja; kivéve azt az esetet, ha abból a biztosítási teherviselőre igazságtalan hátrány, illetőleg a biztosítottra jogosulatlan előny származnék.

A biztosítottak vagy hátrahagyottaik igényüket csak az egyik állam teherviselőjénél kötelesek bejelenteni. Ezzel a bejelentéssel az igény a másik állam teherviselőjénél is érvényesíthető. Két vagy több helyen tehát nincs bejelentésre szükség. Ha valamely szolgáltatásra jogosultság két állam területén töltött biztosítás összeszámítása esetében is csak az egyik állam jogszabályai szerint áll elő, ez az állam egyelőre csak a saját területén betöltött biztosítás alapján köteles az igényt elbírálni és kielégíteni. Ha később a másik állam jogszabályaiban előírt feltételek is bekövetkeznek, a másik állam is köteles a szolgáltatást folyósítani, összeszámításnak azonban nincs helye, ha valakinek biztosítása az egyik állam területén összesen tizenhárom hetet nem haladt meg.

A magyar-német és a magyar-szlovák viszonyossági szerződéseknek egyik legfontosabb következménye az, hogy a vándormunkásoknak a járadék-biztosításban szerzett jogai nem vesznek el, hanem gyarapodnak.

Újabb nemzetközi társadalombiztosítási szerződéseink igen nagyfontosságú lépést jelentenek a munkásvédelem terén és a nemzetközi jogfejlődésben is úttörő fontosságúak. Reméljük, hogy a háború befejezése után ezek az eszmék továbbterjednek és általános nemzetközi társadalombiztosítási viszonyossággá fejlődnek ki.